ՀԱՄԱՌՈՏԱԳԻՐ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆ ԱՊԱՀՈՎՈՂ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ 2020-2030 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՈՒՂԵՐՁԸ 3
ՆԱԽԱԲԱՆ 4
ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԿԱ ՎԻՃԱԿԸ 9
ԱՌԱՋՆԱՀԵՐԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ, ԱՌԱՋԱԴՐՎԱԾ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԼՈՒԾՄԱՆՆ ՈՒՂՂՎԱԾ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԸ 18
ՌԻՍԿԵՐԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ ԵՎ ՄԵՂՄՈՒՄ 23
ՀԱՇՎԵՏՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, ՄՈՆԻՏՈՐԻՆԳ ԵՎ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ 25
SWOT ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ 28

ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՈՒՂԵՐՁԸ

Գյուղատնտեսությունը Հայաստանի տնտեսության առանցքային ճյուղերից մեկն է և հասարակության կեցության հիմքը: Այն նշանակալի է ոչ այնքան և ոչ միայն որպես ոլորտ, որից ստացվում է որոշակի ավելացված արժեք, այլ առաջին հերթին՝ որպես բնագավառ, որի որակի և զարգացման մակարդակից է կախված բնակչության պարենային անվտանգությունը, գյուղական բնակավայրերի կենսամակարդակն ու զարգացման հնարավորությունները, մարդկանց առողջությունն ու անվտանգությունը, բնակության վայրն ու պայմանները, ինչպես նաև բնակչության կյանքի որակն ու տևողությունը:

Ինչպես բոլոր բարիքների արտադրությունը, այնպես էլ գյուղատնտեսությունը պայմանավորված է աշխատանքով, ստեղծարար մտքով և մարդու, բնության ու նորարարության զուգակցմամբ:

ՀՀ կառավարության տեսլականն է առաջիկա տասը տարիների ընթացքում ունենալ շրջակա միջավայրի հետ ներդաշնակ ապրող երջանիկ և բարեկեցիկ գյուղական բնակչություն, բարձրորակ և մրցունակ գյուղատնտեսական ապրանք արտադրող փոքր ու միջին տնտեսավարողներ: Որակապես տարբերվող գյուղատնտեսության ստեղծմանը մասնակից ձեռնարկատիրական գործունեություն ծավալող բոլոր սուբյեկտներին Կառավարությունը կընձեռի միատեսակ պայմաններ, հավասար հնարավորություններ, արդար մրցակցային և կայուն միջավայր:

Այս տեսլականն իր արտացոլումն է գտել «Հայաստանի Հանրապետության գյուղատնտեսության ոլորտի տնտեսական զարգացումն ապահովող հիմնական ուղղությունների 2020-2030 թվականների ռազմավարության» մեջ (այսուհետ՝ Ռազմավարություն), որտեղ մանրակրկիտ ներկայացված են գյուղատնտեսական քաղաքականության մեջ պետության հիմնական առաջնահերթությունները, սահմանված են առաջնային խնդիրների շրջանակն ու տվյալ ռազմավարության իրականացման գործողությունների պլանը:

Կառավարությունը քաջ գիտակցում է առաջիկա խնդիրների դժվարությունը և պատասխանատվություն է կրում վերջիններիս լուծման համար. այդ նպատակով կստեղծվեն համապատասխան պետական ինստիտուտներ, կկատարվեն համապատասխան օրենսդրական փոփոխություններ, կգտնվեն ֆինանսական ռեսուրսներ (գործարար միջավայրի և դոնոր կազմակերպությունների հետ համատեղ) ռազմավարության մեջ թվարկված միջոցառումներն իրագործելու համար:

Կառավարությունը, որպես բոլոր ուժերն ընդհանրացնող ղեկավար մարմին, պատրաստ է կիրառել հնարավոր բոլոր միջոցները, համագործակցել յուրաքանչյուր անհատի հետ՝ ոգևորելով և հավատ ներշնչելով իր ուժերի ու վաղվա նվաճումների նկատմամբ: Ներդրվելու են բոլոր ջանքերը, որպեսզի գյուղը և գյուղատնտեսությունը այլևս չասոցացվեն աղքատության ու թերզարգացման հետ, այլ դառնան բարեկեցիկ, առողջ և ապահով կյանքի պայման:

ՆԱԽԱԲԱՆ

Հայաստանում գյուղատնտեսությունը կարող է դառնալ ժամանակակից, բարգավաճող և դիվերսիֆիկացված տնտեսության առաջնային հիմնասյուներից մեկը: Այն երկրի տնտեսական աճի, բնակչության կյանքի որակի բարձրացման, կայուն և բարձր վարձատրվող աշխատատեղերի և ձեռնարկատիրական գործունեության հնարավորությունների ստեղծման մեծ ներուժ ունի:

Առաջիկա տասը տարիների տեսլականն է ունենալ կայուն զարգացող, նորարարական, բարձր ավելացված արժեք ստեղծող, բնական պաշարների նկատմամբ հոգատար և շրջակա միջավայրի հետ ներդաշնակ, էկոլոգիապես մաքուր արտադրանք ստեղծող և գյուղում բնակվող մարդու բարեկեցությունը երաշխավորող գյուղատնտեսություն:

Համընդհանուր բարգավաճման տեսլականի մի մասն ավանդական փոքրածավալ արտադրությունից անցումն է դեպի ժամանակակից, տեխնոլոգիապես հագեցած, շուկայի զարգացմանը միտված և բարձր ավելացված արժեք ստեղծող գյուղատնտեսություն: Այս տեսլականի հիմնասյունը ներառական աճն է, որը կապահովի արտադրական հնարավորությունների հասանելիություն փոքր ձեռնարկատերերի, գործարարների, գյուղական բնակչության և, մասնավորապես, երիտասարդության համար:

Այս ամենն իրականացվելու է ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարության մի շարք գործողությունների միջոցով՝ այլ նախարարությունների, միջազգային գործընկերների և քաղաքացիական հասարակության աջակցությամբ:

Առաջիկա տասը տարիների ռազմավարական տեսլականի իրականացման համար (2029 թ.) ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարությունը մշակել է երեք տարիների գործողությունների պլան՝ ուղղված գյուղատնտեսական արտադրանքի աճին, գյուղական բնակավայրերի զարգացմանը և համաշխարհային տնտեսության մեջ Հայաստանի մրցունակության բարձրացմանը:

Ռազմավարական փաստաթուղթն արտացոլում է համաշխարհային հռչակագրերն ու ձգտումները, մասնավորապես՝ կայուն զարգացման նպատակները: Այն հիմնված է 2019 թ. ընդունված ՀՀ կառավարության ծրագրի, ՀՀ կառավարության 2019-2023 թթ. գործողությունների ծրագրի, 2020-2022 թթ. միջնաժամկետ ծախսային ծրագրի, ինչպես նաև ՀՀ կառավարության նախկին ռազմավարական միջոցառումների իրականացման արդյունքում ձեռք բերված փորձի վրա: Ավելին, փաստաթուղթն արտացոլում է համագործակցության համաձայնագրերում առկա հիմնական կետերը, օրինակ՝ ԵՄ-Հայաստան համապարփակ ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրի (CEPA)՝ գյուղատնտեսության զարգացմանը, գյուղատնտեսական վիճակագրությանը և ագրոտուրիզմին վերաբերող կետերը:

Ընթացիկ իրավիճակ–հնարավորություններ և մարտահրավերներ.

Հայաստանի գյուղատնտեսությունն ունի մի շարք մրցակցային առավելություններ, այդ թվում՝ երկրի պատմությունը, տնտեսական ինտեգրացիոն գործընթացներում ներգրավվածությունը, ինչը հնարավորություն է ընձեռում արտոնյալ պայմաններով մուտք գործել Եվրասիական տնտեսական միության մեծ շուկա: Որպես

առավելություն՝ պետք է նշել նաև գյուղական և քաղաքային բնակավայրերի միջև փոքր հեռավորությունները, գյուղատնտեսական բարձրարժեք մշակաբույսերի վեգետացիայի երկար տևողությունը և վաղահաս բերքի աճեցման համար բարենպաստ ագրոկլիմայական գոտիները, հարուստ գյուղատնտեսական ժառանգությունը (Հայաստանը որպես խաղողագործության և ծիրանի ու կեռասի մշակության հայրենիք) և ամենակարևորը՝ բարենպաստ էկոլոգիական պայմանները՝ բարձրորակ ջուրն ու բարձրադիր տարածքները, որոնք ապահովում են առավել համեղ գյուղատնտեսական արտադրանք:

Միևնույն ժամանակ Հայաստանի գյուղատնտեսության ոլորտն ունի բազմաթիվ մարտահրավերներ.

Անմշակ հողատարածքների մասշտաբները (վարելահողերի ավելի քան մեկ երրորդը) և փոքր հողակտորների տարածվածությունը դանդաղեցնում են գյուղատնտեսության զարգացումը և խոչընդոտում արտադրության ակտիվացմանը և ներդրումների ներգրավմանը: Գյուղատնտեսության զարգացման համար կարևոր նշանակություն ունի հողի նպատակային օգտագործումը:

Հայաստանի աշխարհագրական դիրքի և տարածաշրջանային աշխարհաքաղաքականության, սահմանափակ առևտրային ուղիների ու տրանսպորտային մեծ ծախսերի պատճառով գյուղացիական տնտեսությունները դժվարությամբ են մուտք գործում արտաքին շուկա: Գյուղական վայրերում կրթական մակարդակը ցածր է, ներգրավվածության և զբաղվածության հնարավորությունները՝ սահմանափակ: Ցածր է նաև կոլեկտիվ եղանակով մարտահրավերներին դիմակայելու և համագործակցելու մակարդակը: Մեծ խնդիր է ծերացող և նվազող բնակչությունը, քանի որ վերջին մի քանի տասնամյակներին երիտասարդների արտահոսքը գյուղից դեպի քաղաքային բնակավայրեր, Ռուսաստան և այլ երկրներ կտրուկ աճել է:

Գյուղատնտեսության ոլորտում պետք է հաշվի առնել ներդրումների ցածր մակարդակը և տեխնիկական խոչընդոտները: Վերջիններս ներառում են մեքենայացման և ոռոգման արդիական համակարգերի ցածր մակարդակը, գյուղատնտեսական խորհրդատվության թերզարգացած համակարգը, որակյալ ենթակառուցվածքների՝ սառնարանային և պահեստային տնտեսությունների, տրանսպորտային միջոցների սահմանափակ հասանելիությունը, սննդամթերքի անվտանգության և բուսասանիտարական չափանիշների կիրառման և մոնիտորինգի ցածր մակարդակը, ֆինանսների սահմանափակ հասանելիությունը (մասնավորապես՝ ապահովագրություն) և էկոհամակարգում մարդկային ռեսուրսի պակասը:

Վերոնշյալ բոլոր խնդիրները լուծելի են, սակայն անհրաժեշտ է զգալիորեն ավելացնել պետական, դոնոր և մասնավոր ներդրումների ծավալները, ինչպես նաև մանրակրկիտ որոշել առաջնահերթություններն ու գործողությունների հաջորդականությունը: Սույն ռազմավարությունն այս առումով հստակ ծրագիր է, որտեղ ներառված է նաև գործողությունների պլանը:

Սույն ռազմավարությունը **հիմնված** է յոթ սկզբունքների վրա, ինչպես նաև միտված է ներառական աճին, գենդերային հավասարությանը և ինստիտուցիոնալ կայունությանը:

- **Ագրեգացում**. աջակցել փոքր տնտեսությունների և մասնատված արժեշղթաների համախմբմանը՝ չմշակվող հողատարածքների կրճատման և տնտեսավարման ձևերի կատարելագործման միջոցով՝ տնտեսապես առավել կենսունակ գյուղատնտեսություն ունենալու համար:
- **Առևտրայնացում.** աջակցել արտահանման և մասնավոր հատվածի ներդրումների աճին՝ խթանելով առևտրային գործունեությունը՝ առաջնայնություն տալով բարձրարժեք ապրանքներին և արտահանման նոր բարձրակարգ շուկաներին, շեշտը դնելով բարձր ավելացված արժեքի ստեղծմանը, մասնավորապես՝ ինտենսիվ այգեգործության, ջերմատնային տնտեսության, ագրովերամշակման հումքի արտադ-րության ճյուղերի զարգացմանը:
- **Կողմնորոշում դեպի որակ.** կենտրոնանալ հայկական գյուղատնտեսական արտադրանքի որակի բարելավման, մոնիտորինգի և խթանման վրա՝ շեշտը դնելով Հայաստանի շրջակա միջավայրի բացառիկ ռեսուրսների (ջրի, լեռների, էկոլոգիապես անվտանգ գյուղատնտեսության) և հարուստ ու հնագույն սննդի մշակույթի վրա: Զուգահեռաբար մշակել ավանդական ապրանքների և գինու աշխարհագրական նույնականացման համակարգը, հաստատել հայկական բրենդն ու ապրանքանիշը:
- **Երիտասարդության ներգրավվածություն**. երիտասարդներին ընդգրկել գյուղատնտեսության զարգացմանն ուղղված բոլոր գործողություններում՝ սկսած քաղաքականության մշակումից մինչև արտադրություն, վերամշակում և մարկետինգային գործունեություն, ապահովել ոլորտի զարգացման քաղաքականության մշակման գործընթացում բարձրորակ մարդկային ռեսուրսների կայուն ներգրավվածություն:
- **Դիվերսիֆիկացում և ռիսկերի կառավարում**. նպաստել արտադրանքի և շուկայի դիվերսիֆիկացմանը, ներդնել ռիսկերի կառավարման համակարգ (կարկտապաշտպան և ջրախնայողական համակարգեր, անտառապաշտպան շերտեր, համապատասխան տեխնոլոգիական ներդրումներ, ամբողջական գյուղատնտեսական ապահովագրություն):
- **Կլիմայի փոփոխություններին հարմարվողականություն, դիմադրողականություն և շրջակա միջավայրի կայունություն.** իրականացնել կլիմայի փոփոխությունների վերաբերյալ իրազեկման, հարմարվողականության, մեղմացման ռեսուրսների կայուն օգտագործման գործառույթներ (օրինակ՝ բարելավել գյուղատնտեսության ոլորտում կլիմայի փոփոխության մոնիտորինգը, կիրառել «խելացի» գյուղատնտեսության փորձը, ինչպես նաև հասունացման տարբեր ժամկետներ ունեցող ու երաշտադիմացկուն սորտերի շրջանացման միջոցով օժանդակել կլիմայի փոփոխություններին հարմարվողականության տարածմանը), ապահովել գյուղատնտեսության ոլորտի զարգացումը՝ կիրառելով ջրային և հողային ռեսուրսների կառավարման լավագույն փորձը:
- **Տեխնոլոգիաների արդիականացում**. ներդրումներ կատարել գյուղատնտեսական ոլորտի թվայնացման ու քարտեզագրման (աշխարհագրական տեղեկատվական համակարգեր, դրոններ), մեքենայացման, ոռոգման, ջերմատնային տնտեսությունների, ինչպես նաև հետբերքահավաքային ենթակառուցվածքների (օրինակ՝ ժամանակակից սառնարանային և պահեստային տնտեսություններ)

զարգացման ուղղությամբ, ստեղծել նորարարական տեխնոլոգիաների ներդրման կառուցակարգեր և իրականացնել թվային գյուղատնտեսության ծառայություններ:

Այս սկզբունքները պետք է վերածվեն նպատակների և դրանցից բխող միջոցառումների՝ հաշվի առնելով նաև գյուղատնտեսության ոլորտի գերակայությունները: Գյուղատնտեսության ոլորտի գերակայություններն են՝

Հողային բարեփոխում. հողային բարեփոխումը գյուղատնտեսության ոլորտի զարգացման հենասյուներից մեկն է: Գյուղատնտեսական նշանակության հողերը պետք է հասանելի լինեն արտադրողների և գործարարների համար, պետք է խրախուսել ինտենսիվացումը, արտադրողականության բարձրացումը և գյուղատնտեսության ոլորտին առնչվող գործունեության զարգացումը: Սա իր հերթին կներգրավի լրացուցիչ ներդրումներ գյուղական տարածքներում: Համագործակցելով բոլոր շահագրգիռ կողմերի և քաղաքացիական հասարակության հետ՝ Կառավարությունը հետամուտ պետք է լինի հողի շուկայի զարգացմանը՝ իրականացնելով հողերի ճշգրիտ գրանցում և հաշվառում, հողերի մասին նոր իրավական ակտերի ընդունում և անմշակ հողատարածքների կրճատման նպատակով տեխնիկական միջոցառումների (օրինակ՝ հողերի առք ու վաճառքի էլեկտրոնային հարթակ) մշակում: Հիմնական նպատակն է հողերի կոնսոլիդացման միջոցով արագորեն բարձրացնել հողի արտադրողականությունը՝ առանձնահատուկ ուշադրություն դարձնելով ինչպես հողի վարձակալության, այնպես էլ վաճառքի շուկաներին:

Արտահանման դիվերսիֆիկացում. գյուղատնտեսության ռազմավարության կարևոր նպատակներից է ապահովել Հայաստանի հաջողությունը Եվրասիական տնտեսական միության շուկայում և պետական ներդրումների միջոցով բարձրացնել իրազեկվածությունը և կենտրոնացումը արտահանման շուկայի, որակի և դիվերսիֆիկացման վերաբերյալ և մուտք գործել նոր բարձրակարգ շուկաներ (օրինակ՝ ԵՄ, Միջին Արևելք, Ճապոնիա և Հյուսիսային Ամերիկա): Պետական ներդրումները կուղղվեն արտահանման զարգացմանը և, ամենակարևորը, սննդամթերքի անվտանգության ժամանակակից ստանդարտների ապահովմանը, բուսասանիտարական չափանիշների, հավաստագրման արդիականացված համակարգերի ու մեթոդների կիրառմանը:

Առևտրայնացում և ավելացված արժեք. արտահանման դիվերսիֆիկացումը (օրինակ՝ պտուղ-բանջարեղենի արժեշղթաներ, գինի, կաթնամթերք, միս և այլն) և ներմուծման փոխարինումը (օրինակ՝ թռչնաբուծության ոլորտում) պետք է իրականացվի պետական աջակցության և ներդրումային ու դրամաշնորհային ծրագրերի միջոցով: Գյուղատնտեսության ոլորտում առաջնային արժեշղթաների և նորարարական բիզնեսի ստեղծման նպատակով պետք է ներգրավել օտարերկրյա ներդրումներ՝ ներառյալ դոնորների աջակցությունը, ագրոբիզնեսի միջազգային և տեղական առաջատար ընկերությունների կողմից մեծածավալ առևտրային ներդրումները:

Տեխնոլոգիական արդիականացում և նորարարություն. Հայաստանի գյուղատնտեսության մրցունակությունը բարձրացնելու նպատակով անհրաժեշտ է ընդլայնել ժամանակակից տեխնոլոգիաների ներդրման և արդյունավետ կիրառման բնագավառները: Դա հնարավոր կլինի թվային գյուղատնտեսության

ենթակառուցվածքներում (օրինակ՝ գյուղացիական տնտեսությունների ռեգիստր, կենդանիների համարակալման և հաշվառման համակարգ, նախարարության գործունեության և խորհրդատվական համակարգերի թվայնացում) ներդրումներ իրականացնելու միջոցով: Տեխնոլոգիական արդիականացումը (ոչ թվային) պետք է ներառի նորարարական տեխնոլոգիաների ներդրումը գյուղատնտեսության տարբեր բնագավառներում (օրինակ՝ կարկտապաշտպան և ոռոգման արդիական համակարգեր, նորարարական ջերմատներ և հետբերքահավաքային տեխնոլոգիաներ):

Մարդկային կարողությունների և հմտությունների զարգացում. գյուղատնտեսության ոլորտի զարգացման նպատակով անհրաժեշտ են ներդրումներ մարդկային կարողությունների զարգացման և բացահայտման ուղղությամբ՝ գյուղատնտեսության բոլոր հատվածներում և մակարդակներում: Այն պետք է ներառի կրթական և մասնագիտական ուսուցման համակարգի բարեփոխում՝ ներգրավելով երիտասարդությանը, կատարելագործելով գյուղացիական տնտեսավարողների հմտությունները և պատրաստելով հայ գյուղատնտեսների, տեխնոլոգների ու ձեռնարկատերերի նոր սերունդ (օրինակ՝ ջերմատների կառավարման, ագրովերամշակման, գյուղմթերքի մարկետինգի, ֆինանսական և գործարարական հմտությունների զարգացման համար):

Գյուղական զարգացում. որպեսզի գյուղական բնակավայրերը դառնան առավել բարեկեցիկ և բավարարեն ոլորտի զարգացման պահանջները, պետք է ներդրումներ կատարել եկամտաբեր գործունեության դիվերսիֆիկացման և զարգացման գործընթացում: Այն պետք է ապահովի գյուղական համայնքների բնակչության երիտասարդ, տնտեսապես ակտիվ հատվածների ներգրավվածությունը գյուղատնտեսության մեջ: ՈՒստի անհրաժեշտ է ցուցաբերել գյուղական զարգացմանն ուղղված ամբողջական մոտեցում:

Ինստիտուցիոնալ կարողություններ. առաջընթացը, ինստիտուցիոնալ շարունակական զարգացումը և գյուղատնտեսական ինստիտուտների կարողությունների հզորացումը կարևորագույն դեր են խաղում քաղաքականության կայացման, բարելավման, իրականացման և վերահսկման համար: Դա վերաբերում է հատկապես նոր համակարգերի ներդրմանը (ներառյալ գյուղացիական տնտեսությունների ռեգիստրները և վճարման համակարգերը), որպեսզի Կառավարությունը կարողանա առավել արդյունավետ համագործակցել շահառուների հետ: Ներդրված ջանքերի հաջողությունը կախված է քաղաքականություն մշակողների, շուկայի մասնակիցների և տարբեր դերակատարների փոխհարաբերություններից:

Ռազմավարության ազդեցությունը տեսանելի կլինի հաջորդ տասնամյակում, իսկ փոփոխություններն ու արդյունքներն ակնհայտ կլինեն հետևյալ ժամկետներում՝ կարճատև (12-18 ամիս), միջին տևողությամբ (3-5 տարի) և երկարատև (5-10 տարի):

Գյուղատնտեսության ոլորտում և գյուղական բնակավայրերում առկա կարևորագույն խնդիրների լուծման նպատակով Կառավարությունը ձգտում է կիրառել ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործման և գործընկերության համակարգված մոտեցում: Սույն ռազմավարության ուշադրության կենտրոնում է գյուղատնտեսության ոլորտի արդյունավետության բարձրացումը, սննդամթերքի անվտանգության մակարդակի բարելավումը, ժամանակակից տեխնոլոգիաների ներդրումը,

արտահանման ծավալների ավելացումը և արժեշղթաներում բոլոր դերակատարների, մասնավորապես՝ առևտրի վրա հիմնված փոքր գյուղացիական տնտեսությունների, արտադրող խմբերի, վերամշակողների և արտահանողների եկամուտների ավելացումը:

Վերոնշյալ գերակայությունները սահմանված են ՀՀ գյուղատնտեսության ոլորտի ռազմավարական յոթ առաջնահերթություններում.

1) բարձրացնել գյուղատնտեսության ոլորտի մրցունակությունը և արդյունավետությունը,
2) ապահովել սննդամթերքի անվտանգությունը,
3) բարելավել պարենային անվտանգությունը և սնուցումը,
4) զարգացնել տեղական շուկաները և ավելացնել արտահանման հնարավորությունները,
5) զարգացնել մարդկային և ինստիտուցիոնալ կարողությունները գյուղատնտեսության ոլորտում,
6) աջակցել գյուղական համայնքների կայուն զարգացմանը,
7) խթանել թվային գյուղատնտեսությունը և տեխնոլոգիական նորարարությունները: Վերջիններս փոխկապակցված են և կաջակցեն մյուսներին:

Հայաստանի գյուղատնտեսության ոլորտի շատ սահմանափակումներ տարածվում են նաև այլ ոլորտների վրա: Սույն ռազմավարությունը գիտակցում է գործընկերային հարաբերությունների կարևորությունը և ներառում է եզրափակիչ բաժին՝ ուղղված այլ գործողությունների և գաղափարների իրականացմանը՝ համագործակցելով Հայաստանի այլ գերատեսչությունների, կառավարական կառույցների և նախաձեռնությունների հետ, մասնավորապես բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության, ֆինանսների, շրջակա միջավայրի, տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների, կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարությունների, Կառավարության այլ մարմինների և ծրագրերի, այդ թվում՝ «Աշխատիր Հայաստան» նախաձեռնության հետ: Ռազմավարության հիմնական թիրախային ցուցանիշները ներկայացված են աղյուսակ N 1-ում:

Աղյուսակ 1.

Հիմնական թիրախային ցուցանիշները

Հ/հ	ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐ	2019	2024	2029
1	Մեկ գյուղացիական տնտեսության միջին եկամուտ (դրամ)	0.640 մլն	2. 0 մլն	5. 0 մլն
2	Գյուղատնտեսությունում տնտեսավարողի	3%	+45%	+100%

	աշխատանքի արտադրողականության աճ			
3	Գյուղատնտեսության ավելացված արժեքի տարեկան միջին աճի տեմպը	-2%	5.50%	7%
4	Անմշակ վարելահողերի տեսակարար կշիռը	45.5%	35%	<25%
5	Գյուղատնտեսական նշանակության հողերի արտադրողականության աճ	-5%	+25%	+103%
6	Ոռոգվող վարելահողերի տեսակարար կշիռը	26%	>35	> 40%
7	Գյուղատնտեսական արտադրանքի և վերամշակված գյուղատնտեսական մթերքի արտահանման ծավալներ	697.7 մլն $	850. 0 մլն $	>1.0մլրդ $
8	Գյուղատնտեսական մթերքի արտահանման դիվերսիֆիկացիայի աստիճան (10% ավել արտաքին շուկաներ)	1	2	3
9	«Էկո» գյուղատնտեսական մթերքի տեսակարար կշիռը գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքում	0.20%	1 %	> 5%
10	Գլոբալ պարենային անվտանգության ինդեքս	52.3	65.3	75.0

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԿԱ ՎԻՃԱԿԸ

ՀՀ գյուղատնտեսության ոլորտն ունի զարգացման հսկայական ներուժ, սակայն ոլորտում առկա մարտահրավերներն ու խնդիրները թույլ չեն տալիս օգտագործել ոլորտի զարգացմանը նպաստող բոլոր հնարավորությունները:

Գյուղատնտեսության ոլորտի զարգացման մարտահրավերներն ու խնդիրներն են՝

Արտադրողականության և արդյունավետության ցածր մակարդակը

ՀՀ գյուղատնտեսության ոլորտում ռեսուրսների օգտագործման արդյունավետության մակարդակը բավական ցածր է: Այդ է վկայում գյուղատնտեսության արդյունավետության, մշակաբույսերի բերքատվության և գյուղատնտեսական կենդանիների մթերատվության ցուցանիշների համեմատությունը զարգացած գյուղատնտեսություն ունեցող երկրների համապատասխան ցուցանիշների հետ:

Ցածր արտադրողականության և ռեսուրսների օգտագործման ցածր արդյունավետության պատճառները բազմաթիվ են՝ ավտոմատացման, ժամանակակից տեխնոլոգիաների և նորարարական լուծումների ներդրման ցածր մակարդակը, ընդլայնված վերարտադրության և արժեշղթայի հզորացման դեռևս սուղ հնարավորությունները, գյուղացիական տնտեսությունների փոքր չափերը և մասնատվածությունը, խոշոր գյուղացիական տնտեսությունների ոչ բավարար քանակությունը, մասնագիտական գիտելիքների, արդյունավետ գյուղատնտեսական լուծումների և հնարավորությունների բացահայտման ու կիրառման հմտությունների պակասը և այլն:

Գյուղատնտեսական նշանակության հողերի հաշվառման, մշակման և երկրորդային շուկայի զարգացման խնդիրները, մշակվող հողերի ցածր տեսակարար կշիռը

Հայաստանում առկա 445,6 հազ. հա վարելահողերից 2018 թվականին նպատակային օգտագործվել է ընդամենը 242,8 հազ. հա կամ շուրջ 54,5 %, որը բավական ցածր ցուցանիշ է այսպիսի սակավահող երկրի համար: Գյուղատնտեսական հողերը չեն մշակվում բազմաթիվ պատճառներով. ոռոգման ջրի անհասանելիություն կամ անբավարար մատակարարում, գյուղատնտեսական տեխնիկայի օգտագործման անմատչելիություն, հողի բերրիության ցածր մակարդակ, հողօգտագործողի կամ հողի սեփականատիրոջ բացակայություն, ցածր եկամտաբերություն, անհրաժեշտ շրջանառու միջոցների անբավարարություն և այլն:

Ոլորտի խնդիրներից է ոչ միայն ոռոգման համակարգերի հասանելիության, այլև վերջիններիս արդյունավետ կառավարման ցածր մակարդակը: Մասնավորապես խնդիրը ոչ այնքան ջրային պաշարների պակասն է, որքան վերջինիս ճիշտ բաշխման կառուցակարգերի բացակայությունը, օրինակ՝ ոռոգման առավել արդյունավետ և ժամանակակից համակարգերի կիրառությունը:

Գյուղատնտեսական հողերի մշակման ցածր արդյունավետության և չմշակման հիմնական պատճառների շարքին են դասվում նաև հողի սեփականատիրոջ բացակայությունը երկրից կամ զբաղվածությունն այլ ոլորտում, ոռոգման ջրի բացակայությունը և բարձր սակագինը, հողերի մասնատվածությունը և փոքր չափերը, դեպի վարելահողեր տանող ճանապարհների ոչ բարվոք վիճակը կամ բացակայությունը և այլն:

Կողմնորոշումը դեպի ներքին շուկա

Գյուղատնտեսության ոլորտի զարգացման խոչընդոտներից է արտահանման խթանման քաղաքականության և հստակ սահմանված կառուցակարգերի բացակայությունը: Արդյունքում գյուղացիական տնտեսությունները հիմնականում նախընտրում են արտադրանքն իրացնել ներքին շուկայում: Բացի այդ՝ ներքին շուկայում գյուղատնտեսական արտադրանքն իրացնելու համար անհրաժեշտ չեն հատուկ մարկետինգային գիտելիքներ և փորձ, իսկ շուկայական ռիսկերն արտահանման համեմատ շատ ցածր են: ՀՀ գյուղատնտեսական արտադրանքի շուկան մուտք գործելու մատչելիության տեսանկյունից ամենաազատականներից մեկն է, և ոլորտում քիչ են այն գյուղացիական տնտեսությունները, որոնք արտահանման ուղղվածություն ունեն: Կողմնորոշումը դեպի ներքին շուկա հիմնականում կապված է այն փաստի հետ, որ

միջազգային շուկաներն առավել զարգացող ու փոփոխուն են, պահանջկոտ են ներկարվող արտադրանքի որակի, քանակի, փաթեթավորման հատկանիշների, մատակարարման կայունության նկատմամբ, ինչպես նաև պարունակում են արժութային բարձր ռիսկեր: Հիմնականում հենց այս պատճառների հետ է կապված ՀՀ գյուղատնտեսական արտադրանքի արտահանման ծավալների բավական փոքր աշխարհագրությունը, որն ընդգրկում է Ռուսաստանի Դաշնությունը, Արաբական Միացյալ Էմիրաթները, Վրաստանը, ՈՒկրաինան, Բելառուսը և այլն: Այսինքն՝ ոչ միայն պետք է շեշտը դնել գյուղմթերքի արտահանման ծավալների ավելացման, այլև աշխարհագրության ընդլայնման և թիրախային երկրների (ԵՄ, Միջին Արևելք, Հյուսիսային Ամերիկայի երկրներ, Ճապոնիա, Սինգապուր, Վիետնամ և այլն) դիվերսիֆիկացման վրա:

Թույլ զարգացած ենթակառուցվածքները

Գյուղատնտեսական ենթակառուցվածքների թույլ զարգացվածությունը մեկ այլ լուրջ խոչընդոտ է ոլորտի կայուն զարգացումն ապահովելու համար: Որպես հիմնական խնդիրներ կարող են դիտարկվել ոռոգման ցանցի թույլ զարգացվածությունը, հակակարկտային համակարգերի/կայանների սակավությունը և դրանց օգտագործման ցածր արդյունավետությունը, գյուղատնտեսական արտադրանքի հավաքման կայանների բացակայությունը, գյուղամիջյան ճանապարհների ոչ բարվոք վիճակը, ջրային պաշարների պահեստավորման խնդիրները, ինչպես նաև բաշխման համակարգերի թույլ զարգացվածությունը, հնարավոր այլընտրանքային էներգիայի աղբյուրների կիրառության ցածր մակարդակը, արդիական տրանսպորտային ցանցի բացակայությունը, տեխնիկական սպասարկման, մասնագիտական, խորհրդատվական ծառայությունների, սպանդանոցային մորթի ծառայությունների անկատարությունը և այլն:

Գյուղատնտեսական գործունեության ավանդական մեթոդների և տեխնոլոգիաների լայնածավալ կիրառությունը

Երկրում առկա ռեսուրսների սակավության, գյուղատնտեսության արտադրողականության ցածր մակարդակի, գյուղմթերքների համեմատաբար բարձր ինքնարժեքի և նմանատիպ համակարգային խնդիրների լուծման կարևորագույն ուղղություններից մեկը նորարարական տեխնոլոգիաների զանգվածային կիրառությունն է:

Հայաստանում նորարարական տեխնոլոգիաների ներդրումը դեռևս սաղմնային փուլում է: Ժամանակակից տեխնոլոգիաները և նորարարական լուծումները հիմնականում հատվածաբար են կիրառվում: Դրանց առավել արդյունավետ և լայնամասշտաբ կազմակերպման էական խոչընդոտներն են անհրաժեշտ ֆինանսավորման միջոցների բացակայությունը, գյուղացիական տնտեսավարողների գիտելիքների ցածր մակարդակը, գյուղացիական տնտեսությունների փոքր չափերը, ինչպես նաև նորարարական տեխնոլոգիաների ներդրման ու կիրառման փորձի պակասը և գոյություն ունեցող լավագույն փորձի օրինակների տարածման ու հանրայնացման ցածր մակարդակը:

Տեխնիկական միջոցներով ապահովվածության և հագեցվածության ցածր մակարդակը

Գյուղատնտեսության զարգացման հիմնական նախապայմաններից է գյուղատնտեսական աշխատանքների մեքենայացման մակարդակի բարձրացումը: Վերջինս այս ոլորտի մրցունակության և արդյունավետության բարձրացման, գյուղմթերքի արտադրության ծավալների աճի և ճյուղի արտադրական ներուժի լիարժեք օգտագործման հիմնական նախապայմաններից է: Ներկայումս առկա գյուղատնտեսական տեխնիկան և մեքենաները բնութագրվում են ցածր արդյունավետությամբ, ծախսատարությամբ, բարձր մաշվածությամբ, սարքինության ցածր մակարդակով և վերանորոգման համար անհրաժեշտ հավելյալ ծախսերով:

Ժամանակակից, բարձր արտադրողականությամբ գյուղատնտեսական տեխնիկայի ներդրմամբ և կիրառությամբ, ինչպես նաև դրանց շահագործման համապատասխան գիտելիքների փոխանցմամբ հնարավոր կլինի ապահովել ոլորտի բարձր արդյունավետություն, շարունակական զարգացում և աճ:

Մասնագիտական պատրաստվածության խնդիրները

Գյուղատնտեսական ոլորտի զարգացման ու նորագույն տեխնոլոգիաների ներդրման համար կարևոր է ոլորտն ապահովել ագրարային գիտելիքներով զինված մասնագետներով: Ներկայումս Հայաստանում առկա է ագրարային կրթության ցածր և անբավարար մակարդակ, հաճախ նույնիսկ ագրարային գիտելիքների և մասնագիտական հմտությունների իսպառ բացակայություն, որն ուղղակիորեն նպաստում է ոլորտում ոչ արդյունավետ և ոչ ժամանակակից գործելակերպի իրականացմանը: Ոլորտի ռազմավարական զարգացումն ապահովելու նպատակով, նախ և առաջ, անհրաժեշտ է այն ապահովել ագրարային կրթություն ստացած բարձրորակ մասնագետներով:

Լուրջ մարտահրավեր է նաև պետական մարմիններում գյուղատնտեսության ոլորտի պատասխանատու կադրերի պակասը կամ որակավորման ցածր մակարդակը, որի պատճառներից մեկը ցածր վարձատրությունն է: Այս համատեքստում կարևոր է նաև մայրաքաղաքում կրթություն ստացող և գյուղեր չվերադարձող երիտասարդ մասնագետների հարցը:

Միջազգային կազմակերպությունների աջակցության և աշխատանքների համակարգման ոչ արդյունավետ կառուցակարգերը

Դիտարկելով գյուղատնտեսության ոլորտի ռազմավարական կարևորությունը ՀՀ տնտեսության զարգացման գործում՝ ՀՀ կառավարությունը մշտապես իրականացնում է ոլորտի զարգացմանն ուղղված ծրագրեր, որոնք գործի են դրվում ինչպես սեփական ներդրումների (ներառյալ պետական սուբսիդիաները), այնպես էլ միջազգային աջակցության շնորհիվ: Գյուղատնտեսության ոլորտում զարգացման մի շարք ծրագրեր աջակցություն են ստանում այնպիսի միջազգային կազմակերպությունների կողմից, ինչպիսիք են ՄԱԿ-ը, ԵՄ-ն, ԱՄՆ ՄԶԳ-ն, ԱԶԳ-ը և այլն: 2010 թվականից ի վեր միջազգային կազմակերպությունների աջակցությամբ Հայաստանում իրականացվել են ավելի քան 200 միլիոն ԱՄՆ դոլար ընդհանուր արժողությամբ գյուղատնտեսական ծրագրեր, որոնք վերահսկվել և իրականացվել են ինչպես միջազգային տարբեր կազմակերպությունների, այնպես էլ ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարության կողմից: Հարկ է նշել նաև, որ մի շարք ծրագրեր դեռևս իրականացվում են ցածր արդյունավետությամբ, որի հիմնական պատճառներն են համապատասխան պետական

գերատեսչությունների համակարգային բացթողումները և դրանց միջև փոխգործակցության հստակ կառուցակարգերի բացակայությունը:

Պարենային անվտանգության ապահովումը

Գյուղատնտեսության դերը խիստ կարևորվում է երկրի պարենային ապահովվածության և անվտանգության տեսանկյունից՝ հատկապես սննդամթերքի ֆիզիկական ու տնտեսական մատչելիության ապահովման և ինքնաբավության մակարդակի բարձրացման առումով: Հայաստանում ինքնաբավության բարձր մակարդակ է ապահովվում կարտոֆիլի, բանջարաբոստանային մշակաբույսերի, պտղի, խաղողի, մանր եղջերավոր կենդանիների մսի, ձվի ուղղությամբ, միջին մակարդակից բարձր ինքնաբավության մակարդակ՝ խոշոր եղջերավոր կենդանիների մսի, կաթի ու կաթնամթերքի ուղղությամբ, իսկ ցորենի, թռչնի և խոզի մսի, հատիկաընդեղեն մշակաբույսերի ինքնաբավության մակարդակը դեռևս ցածր է: Ինչպես արդեն նշվեց, 2017 թ. դրությամբ Հայաստանում ցածր ինքնաբավության մակարդակ ունեցող գյուղատնտեսական արտադրատեսակների թվին են պատկանում մասնավորապես ցորենը (ինքնաբավության աստիճանը՝ 33,2 %), խոզի միսը (ինքնաբավության աստիճանը՝ 58 %) և թռչնի միսը (ինքնաբավության աստիճանը՝ 22,5 %):

Այսինքն՝ նշված գյուղատնտեսական ապրանքների ներմուծման փոխարինման անհրաժեշտությունը և հրատապությունը ռազմավարական քննարկումների առարկա են, իսկ այդ ապրանքների ներքին շուկայի վրա հիմնված արտադրության խրախուսումն ու օժանդակումը՝ առաջնային ռազմավարական խնդիրներից:

Սննդամթերքի անվտանգության ցածր մակարդակը

ՀՀ սննդամթերքի անվտանգությունը կարևոր և հրատապ հիմնախնդիրներից է, որը պահանջում է այժմեական և չափորոշիչներին համապատասխան լուծումներ: Այս համակարգը դեռևս լիարժեք չի երաշխավորում սպառողների անվտանգ և որակյալ սննդամթերքով ապահովումը, ինչպես նաև տեղական արտադրության սննդամթերքի մրցունակության բարձրացումն արտաքին և ներքին շուկաներում:

Հայաստանում արտադրված գյուղմթերքի համապատասխանեցումը սննդամթերքի անվտանգության ստանդարտներին կբարձրացնի նաև գյուղատնտեսության մրցունակությունը արտահանման ոլորտում: Այս առումով կարևորվում են բուսաբուծական և անասնապահական տնտեսությունների կողմից արտադրանքի անվտանգության ապահովման և տվյալ արժեշղթայի վերջնական կետի՝ վերամշակման (կաթնամթերքի և մսամթերքի արտադրություն, բուսաբուծական մթերք վերամշակող կազմակերպություններ) անվտանգության ապահովման խնդիրները: Օրինակ՝ ներկայումս Հայաստանում սննդի անվտանգության տեսանկյունից լուրջ սպառնալիք է կաթի և կաթնամթերքի միջոցով կենդանիներից մարդուն փոխանցվող բրուցելյոզ հիվանդությունը:

Հարկային կարգավորումներով պայմանավորված խնդիրներ

Չնայած այն փաստին, որ գյուղատնտեսության ոլորտում իրականացվող հարկային քաղաքականությունը գնահատվում է որպես արտոնյալ (շնորհիվ՝ գյուղատնտեսական արտադրողներին շահութահարկից և եկամտային հարկից ազատման, ավելացված արժեքի հարկ (այսուհետ՝ ԱԱՀ) վճարող համարվելու հետ կապված արտոնյալ կարգավորումների, ոլորտի հետ կապված՝ տարբեր ապրանքների

ներմուծումն ու հետագա իրացումը ԱԱՀ-ից ազատելու, գույքային հարկերի մասով արտոնյալ կարգավորումների և այլն), հարկային օրենսդրությունը շարունակում է պարունակել որոշակի կարգավորումներ, որոնք սահմանափակում են գյուղատնտեսության զարգացման ռազմավարական նպատակներին հասնելու հնարավորությունները: Այդպիսի սահմանափակումների ազդեցությունը նվազեցնելու համար անհրաժեշտ է քննարկել և վերանայել այն հարկային կարգավորումները, որոնք սահմանափակում են գյուղատնտեսական գործունեության արդյունքների ագրեգացման և առևտրայնացման հնարավորությունները, դանդաղեցնում են գյուղատնտեսական արտադրության ապրանքայնացման գործընթացը, սահմանափակում են գյուղացիական տնտեսություններում՝ բարձր ավելացված արժեք ստեղծելու վարքագծի զարգացումը:

Ձգտելով նվազագույնի հասցնել ոլորտի զարգացման առկա արգելքները և սահմանափակումները, սույն ռազմավարության նպատակներին հասնելու նպատակով՝ քննարկման կներկայացվեն այնպիսի հարկային կարգավորումներ, որոնք կառաջարկեն Հայաստանում գյուղատնտեսության մրցունակության բարձրացման համար արդյունավետ լուծումներ, այդ թվում՝

ա.ագրոպարենային ապրանքների համար գործարքների փաստաթղթավորման և ԱԱՀ-ի գծով հաշվանցումների կատարման հատուկ համակարգի ներդրում,

բ. առաջնային գյուղատնտեսական արտադրանք արտադրողների համար առկա հարկային կարգավորումների բարելավում,

գ. գյուղատնտեսական արտադրանքի վերամշակման և արտահանման խթանների սահմանման,

դ. գույքային հարկերին առնչվող կարգավորումների բարելավման և այլ եղանակներով:

Գյուղատնտեսության ոլորտում ժամանակակից տեղեկատվական համակարգերի զարգացման խնդիրները

Գյուղատնտեսության ոլորտում ժամանակակից տեղեկատվական և ավտոմատացված կառավարման համակարգերի թույլ զարգացվածությունը բացասաբար է ազդում ոլորտի առավել ճշգրիտ քաղաքականության մշակման և արդյունավետ իրականացման գործընթացների վրա: Վերհանված նմանօրինակ խնդիրներից կարևոր նշանակություն ունեն՝

ա) գյուղացիական տնտեսությունների թվային ռեգիստրի մշակումն ու գործարկումը,

բ) գյուղատնտեսական կենդանիների համարակալման և հաշվառման թվայնացված համակարգերի մշակումն ու ներդրումը,

գ) գյուղատնտեսական նշանակության հողերի թվայնացված քարտեզների և ագրոքիմիական հետազոտությունների հիման վրա տեղեկատվական բազաների ստեղծումն ու կիրառումը,

դ) գյուղատնտեսության ոլորտի տեխնիկատնտեսական ցուցանիշների և նորմատիվների կենտրոնացված տվյալների բազայի մշակումը և կիրառումը:

Գյուղերի զարգացվածության ցածր մակարդակը

Հայաստանի Հանրապետության գյուղերի մեծ մասը դեռևս գտնվում են զարգացման ցածր մակարդակի վրա: Դիտարկելով այն փաստը, որ Հայաստանում գյուղատնտեսական գործունեությունը հիմնականում իրականացվում է գյուղական բնակավայրերում՝ գյուղացիական տնտեսությունների կողմից, գյուղերի զարգացվածության մակարդակն անմիջականորեն ազդում է ոլորտի արդյունավետ գործունեության վրա: Ներկայումս գյուղերում առկա է ինչպես սոցիալ-տնտեսական, այնպես էլ իրավագիտակցության, ֆինանսական և գյուղատնտեսական գիտելիքների ու հմտությունների ցածր մակարդակ, որը հանգեցնում է և՛ գյուղատնտեսությամբ զբաղվողների, և՛ շուկայի այլ դերակատարների միջև անարդյունավետ համագործակցության:

Գյուղերում զարգացվածության ցածր մակարդակն ուղեկցվում է բնակչության ծերացմամբ, որը հիմնականում պայմանավորված է ինչպես երիտասարդների՝ գյուղերից դեպի քաղաք հոսքով, այնպես էլ երկրից արտագաղթով: Այս երևույթը հանգեցնում է ոլորտի արդյունավետության անկման, քանի որ ոլորտում առաջանում է մասնագիտական հմտությունների, առավել ինտենսիվ և նորարարական տեխնոլոգիաների ինտեգրման, արտաքին նոր շուկաների գրավման, բանակցային հմտությունների պակաս: Գյուղական բնակչության կենսամակարդակի բարելավման և աղքատության մակարդակի կրճատման առումով կարևոր նշանակություն ունի գյուղի սոցիալական ենթակառուցվածքների զարգացումը և գյուղական բնակչության ներգրավումը ոչ գյուղատնտեսական գործունեության ոլորտում:

Բնական աղետները և կլիմայական ռիսկերը

Հայաստանում գյուղատնտեսությունը մշտապես աչքի է ընկել բնակլիմայական ռիսկերի բարձր մակարդակով (կարկտահարություն, ցրտահարություն, երաշտ և այլն): Ինչպես արդեն նշվեց, վերջին 6 տարիներին բնական աղետների հետևանքով գյուղատնտեսությանը հասցված վնասները կազմել են ավելի քան 110 մլրդ ՀՀ դրամ: Այստեղ բնակլիմայական ռիսկերը լուրջ խնդիր են, քանի որ դեռևս զարգացած չեն պետական, քաղաքական կամ ինստիտուցիոնալ հստակ ձևավորված այնպիսի կառուցակարգեր, որոնց կիրառման դեպքում հնարավոր է որոշակիորեն մեղմել առկա ռիսկերը: Այդ կառուցակարգերի բացակայության պատճառով ձևավորված չէ նաև գյուղատնտեսական վնասի ամբողջական գնահատման կառուցակարգը: Ռիսկերը ևս նախապես չեն գնահատվում: Այս առումով գյուղատնտեսական ռիսկերի նվազեցման, վնասների համակարգված փոխհատուցման կառուցակարգերի ներդրման, տնտեսավարող սուբյեկտների եկամուտների մակարդակի կայունության ապահովման նպատակով հարկ է անդրադառնալ նաև գյուղատնտեսության ռիսկերի ապահովագրության կարևորագույն հարցին և փաստել, որ գյուղատնտեսության ոլորտում ապահովագրական համակարգի աստիճանական ներդումը ոլորտի առաջնային ռազմավարական խնդիրներից է:

Գյուղատնտեսության ոլորտը կարգավորող իրավական դաշտի կատարելագործման անհրաժեշտությունը

ՀՀ գյուղատնտեսության ոլորտում անհրաժեշտ է օրենսդրական դաշտի կատարելագործում, մասնավորապես՝ գյուղատնտեսության մասին օրենքի մշակում և ընդունում, ինչպես նաև գործող իրավական ակտերում լրացումների և

փոփոխությունների իրականացում, որոնց մշակումը նախատեսվում է Ռազմավարությունից բխող միջոցառումների ծրագրում:

ԱՌԱՋՆԱՀԵՐԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ, ԱՌԱՋԱԴՐՎԱԾ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԼՈՒԾՄԱՆՆ ՈՒՂՂՎԱԾ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԸ

ԱՌԱՋՆԱՀԵՐԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	ԱՌԱՋԱԴՐՎԱԾ ԽՆԴԻՐՆԵՐ ԵՎ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐ
1. ԲԱՐՁՐԱՑՆԵԼ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ՄՐՑՈՒՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ	Նվազեցնել չօգտագործվող հողատարածքները և զարգացնել հողային շուկան • Մշակել չօգտագործվող հողատարածքների յուրացման տնտեսական և իրավական կառուցակարգեր • Մշակել գյուղատնտեսական նշանակության հողերի թվայնացված քարտեզներ • Բարելավել գյուղատնտեսական նշանակության հողերի կադաստրային տվյալների բազան • Կարգավորել հողերի խոշորացման օրենսդրական դաշտը և իրականացնել կառուցակարգի ներդրման ծրագիր • գյուղատնտեսական նշանակության հողերի մոնիթորինգի իրականացում: Բարելավել ոռոգման համակարգը • Բարելավել համակարգի կառուցվածքը (պետական և ջրօգտագործողների մակարդակում) և ոռոգման կազմակերպումը • Սահմանել ոռոգման ծրագիր և բյուջե՝ ըստ առկա ջրային ռեսուրսների, տնտեսական հնարավորությունների և ծախսածածկման սկզբունքի • Վերականգնել և արդիականացնել ոռոգման համակարգերը, իրականացնել նոր նախագծեր • Ստեղծել ոռոգման նպատակով օգտագործվող ջրային ռեսուրսների և ջրօգտագործողների տվյալների թվայնացված բազա Զարգացնել վարկային շուկան • Վերանայել առկա վարկային աջակցության ծրագրերը • Վերացնել վարկային շուկայի զարգացման խոչընդոտները • Ստեղծել գյուղատնտեսական վարկերի երաշխիքային հիմնադրամ Աջակցել ռիսկերի մեղմման և կլիմայի փոփոխություններին հարմարվողականության գործընթացներին • Ներդնել գյուղատնտեսության ապահովագրության համակարգ • Մշակել և ներդնել հակակարկտային արդյունավետ համակարգ • ՈՒսումնասիրել և զարգացնել կլիմայի փոփոխություններին հարմարվողականության և դիմադրողականության բարձրացման տարաբնույթ հնարավորություններ (օրինակ՝ երաշտադիմացկուն սորտեր, արդի գյուղատնտեսական փորձ) Հիմնական արժեշղթայում գյուղատնտեսական ոլորտի արտադրողների և վերամշակողների տնտեսական կենսունակության բարձրացում • Իրականացնել գյուղատնտեսության գերակա արժեշղթաների վերլուծություն • Իրականացնել ներդրումներ որոշակի սննդային արժեշղթաներում՝ տնտեսական կենսունակությունն ամրապնդելու և մրցունակությունը բարձրացնելու նպատակով • զարգացնել բուն գյուղատնտեսությունից դուրս կանխատեսելի արտադրություն (խոտաբույսերի և համեմունքների, գույների և բույրերի, օծանելիքի, բժշկական ու կոսմետիկ միջոցների արտադրություն և այլն): Ապահովել գյուղատնտեսական տեխնիկայի և սարքավորումների հասանելիություն • Մշակել որոշակի արժեշղթաների համար նոր մեքենաների և սարքավորումների ձեռքբերման աջակցության ծրագիր • Խրախուսել մեքենաների և սարքավորումների տեղական և միջազգային արտադրողներին՝ տեղական շուկա մուտք գործելու կամ Հայաստանում արտադրություն հիմնելու նպատակով • Նախաձեռնել գյուղատնտեսական տեխնիկայի լիզինգի մասին օրենքի մշակում Բարելավել սերմերի և տնկանյութերի որակը, խթանել ժամանակակից անասնաբուծության զարգացումը • Բարելավել սերմերի և տնկանյութերի հավաստագրման համակարգը • Աջակցել թռչնաբուծարանների և անասնապահական տոհմային տնտեսությունների ստեղծմանը
2. ԱՊԱՀՈՎԵԼ ՍՆՆԴԱՄԹԵՐՔԻ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆԸ	**Ներդնել սննդի անվտանգության ռիսկերի կառավարման միջազգայնորեն ճանաչված համակարգեր** • Ստեղծել սննդամթերքի լիարժեք հետագծային կառավարման համակարգ՝ սպառողից մինչև դաշտ սկզբունքով • Ներդնել GAP (գյուղատնտեսական լավ պրակտիկա) ստանդարտը • Ներդնել HACCP (վտանգի վերլուծության և կրիտիկական կետերի հսկում) ստանդարտը • Հասարակությանը տրամադրել հստակ, հուսալի տեղեկատվություն և սննդի անվտանգության վերաբերյալ անհրաժեշտ գիտելիքներ • Ստեղծել սննդամթերքի անվտանգության ոլորտի մոնիտորինգի արդյունավետ կառուցակարգ

	Բարձրացնել անասնաբուժական ծառայությունների մակարդակը • Բարելավել կենդանիների առողջության և կենդանիների նույնականացման համակարգերը (օրինակ՝ անասնաբուծության ժամանակակից ազգային ռեգիստր և անասնաբուծության վերահսկման/հետագծելիության հարթակ) • Մշակել և իրականացնել վարակիչ հիվանդությունների դեմ ռազմավարություն (բրուցելյոզ, խոզերի աֆրիկյան տենդ) • Ներդնել անասնաբուժական դեղամիջոցների (հատկապես հակաբիոտիկների) շրջանառության վերահսկման կառուցակարգեր • զարգացնել գյուղացիական տնտեսավարողներին անասնաբուժական մատչելի և բարձրորակ ծառայությունների մատուցման մասնավոր հատված **Բարելավել բույսերի պաշտպանության համակարգը և դրա արդյունավետ կիրառումը** • իրականացնել բույսերի կարանտինային և ոչ կարանտինային վնասատուների մոնիտորինգ և գնահատել դրանց բուսասանիտարական վիճակը • մշակել բույսերի պաշտպանության առաջադեմ համակարգեր՝ ըստ առանձին մշակաբույսերի • մշակել բույսերի վնասակար օրգանիզմների զարգացման կանխատեսման և արագ ահազանգման համակարգ • թունաքիմիկատների (այդ թվում՝ ներմուծվող) հաշվառում և միասնական ռեգիստրի ստեղծում • մշակել բույսերի պաշտպանության համակարգ՝ օգտագործելով վնասատուների և հիվանդությունների վերահսկողության համար թվային տեխնոլոգիաներ և մոնիթորիգի համակարգ **ՈՒԺեղացնել լաբորատոր հնարավորությունները և սննդի անվտանգության, կենդանիների առողջության և բուսասանիտարական հսկողության ոլորտում իրականացնել միջազգային ստանդարտներին համապատասխան նմուշառում և ստուգում** • Առավել արդյունավետ կառավարել լաբորատոր կարողությունները՝ սննդամթերքի անվտանգության, անասնաբուժության և բուսասանիտարիայի ոլորտներում • Ներդնել պետական ու մասնավոր լաբորատորիաների և Կառավարության միջև արդյունավետ համագործակցության համակարգ **Սննդի անվտանգության ոլորտում ներդնել ճկուն կանոնակարգեր՝ հիմնված միջազգային առաջավոր փորձի վրա** • Մշակել սննդի անվտանգության ճկուն օրենսդրություն • Մշակել աջակցության քաղաքականություն, որը կխրախուսի փոքր գյուղացիական տնտեսություններին մտնել օրինական դաշտ (ճկուն օրենսդրությանը համապատասխան) • Սերտ համագործակցություն հաստատել սննդի անվտանգության միջազգային հեղինակավոր կազմակերպությունների հետ
3. ԲԱՐԵԼԱՎԵԼ ՊԱՐԵՆԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՍՆՈՒՑՈՒՄԸ	**Ապահովել սննդի մատչելիության նվազագույն մակարդակը և սննդարար դիվերսիֆիկացված պարենի ինքնաբավությունը** • Բարելավել կենսական նշանակության տեղական սննդամթերքի արտադրությունը • Բարելավել պարենային հաշվեկշռի ցուցանիշները որոշ ապրանքների համար, երբ ներմուծման փոխարինումը տնտեսապես արդյունավետ է **Բարձրացնել դիվերսիֆիկացված սննդի հասանելիությունը** • Ստեղծել, պահպանել և համալրել պարենի պետական պահուստները • Կանխարգելել պարենային թափոնները և կորուստները • Ստեղծել գործընկերային սերտ հարաբերություններ գործընկերների հետ՝ ապահովելով համագործակցությունն այլ նախաձեռնությունների հետ, ինչպիսիք են դպրոցականներին սննդով ապահովելը և սնուցման վերաբերյալ ուսուցումը **Իրականացնել պարենային անվտանգության մոնիտորինգ** • Բարելավել պարենային անվտանգության մոնիտորինգի համակարգերը • Որոշել չափորոշիչները, սահմանել անբարենպաստ տարածքները, կազմել դրանց քարտեզները և մշակել միջոցառումներ այդ տարածքների հետագա զարգացման համար
4. ԶԱՐԳԱՑՆԵԼ ՏԵՂԱԿԱՆ ՇՈՒԿԱՆԵՐԸ ԵՎ ԲԱՐՁՐԱՑՆԵԼ ԱՐՏԱՀԱՆՄԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ	**Աջակցել նոր շուկաներ ներթափանցմանը, ներդրումների ներգրավմանը և արտահանման ավելացմանը** • Ներդնել արտադրանքի և շուկաների դիվերսիֆիկացման հնարավորությունների բարձրացման համար սննդամթերքի անվտանգության պահանջների և դրանց իրականացման համակարգ • Մշակել և իրականացնել արտահանման ռազմավարություն, որի որոշիչ մասը նպատակաուղղված կլինի արտահանման խթանմանը • Բարելավել արտահանման լոգիստիկան **Մշակել գյուղատնտեսական ներդրումների ներգրավման հնարավորությունները մեծացնելու գործիքներ**

	• Մշակել և իրականացնել գյուղատնտեսական ներդրումների ծրագիր **Մշակել և իրականացնել ապրանքների ավելացված արժեքի բարձրացման ծրագիր** • Ներդնել որակական համակարգի օրենսդրություն և ստեղծել ազգային ու տարածքային մակարդակներում դրանց իրագործման կարողություն • Մշակել և իրականացնել միջոցառումներ օրգանական արտադրության, աշխարհագրական չափորոշիչների և որակական այլ կառուցակարգերի զարգացման նպատակով • Մշակել սննդամթերքի որակի հայկական բրենդ • Ներդնել կաթի, խաղողի և այլ ապրանքների գնագոյացման նոր համակարգ, որը հիմնված կլինի որակական ստանդարտների վրա **Խթանել գյուղատնտեսական մեծածախ և մանրածախ շուկաների ստեղծումն ու զարգացումը** • Իրականացնել ժամանակակից մեծածախ շուկաների ստեղծման կարողությունների ուսումնասիրություններ • Նպաստել գյուղատնտեսական տեղական շուկաների կայացմանը և չմիջնորդավորված վաճառքին **Խթանել կոոպերացիան, համախմբումը և արժեշղթայի ինտեգրումը** • Որդեգրել արտադրողների հաջողված խմբերի ստեղծման և պահպանման աջակցության քաղաքականություն • Խրախուսել գյուղացիական տնտեսավարման տարբեր ձևերի (ոլորտային, տեղական, տարածքային, անասնաբուծական և այլն) ձևավորմանը, որոնք կդառնան անասնապահության տոհմային գրանցամատյանների կրողները և այլն: • ոչ առևտրային կոոպերատիվների միջոցով նպաստել տնտեսավարողների գործունեության արդյունավետության բարձրացմանը
5. ԶԱՐԳԱՑՆԵԼ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԵՎ ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՈՆԱԼ ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ	**Կատարելագործել նախարարության ինստիտուցիոնալ վերլուծական կարողությունները՝ քաղաքականության մշակումն առավել թիրախային դարձնելու և պետական աջակցությամբ իրականացվող ծրագրերի մոնիտորինգն ու գնահատումն ապահովելու նպատակով** • Կատարելագործել նախարարության կառուցվածքը՝ նպատակ ունենալով համակարգել գյուղի և գյուղատնտեսության զարգացման, բնական ռեսուրսների արդյունավետ կառավարման հարցերը, • Զարգացնել քաղաքականություն մշակող վարչությունների կարողությունները՝ քաղաքականության և ծրագրերի արդյունավետ մոնիտորինգն ու գնահատումն ապահովելու նպատակով • Ներկայացնել տվյալների հավաքագրման և կառավարման համապարփակ համակարգեր՝ ոլորտի քաղաքական և բիզնես որոշումների կայացման որակական մակարդակը բարձրացնելու նպատակով **Բարելավել թիրախավորված ներգրավվածությունը, վճարումները և գյուղացիական տնտեսավարողների հետ հաղորդակցությունը** • Ստեղծել գյուղացիական տնտեսավարողների հաշվառման համակարգ **Բարձրացնել նախարարության վճարումների թափանցիկությունն ու արդյունավետությունը** • Նախարարության կազմում հիմնել գյուղատնտեսության ոլորտի մեկ միասնական վճարային կառույց **Ապահովել տեղեկատվության մատչելիությունը և գյուղացիական տնտեսավարողների հետ փոխադարձ հաղորդակցությունը** • Մշակել շուկայի գների հավաքագրման, լրամշակման և տարածման կազմակերպված համակարգ • Մշակել համախառն մարժայի վերաբերյալ տվյալների ազգային բազա և այն հասանելի դարձնել գյուղացիական տնտեսավարողներին • Տարածել տեղեկատվություն բարձրարժեք մշակաբույսերի շուկաների վերաբերյալ **Բարձրացնել գիտելիքների և փորձի փոխանակման արդյունավետությունը** • Ներդնել գյուղատնտեսական խորհրդատվական ծառայություններ և զարգացնել խորհրդատուների կարողությունները • Աջակցել գյուղատնտեսության ոլորտում գործնական նշանակություն ունեցող հետազոտությունների անցկացմանը • Բարելավել սննդի բիզնեսի օպերատորների, ագրոբիզնեսի և գյուղացիական տնտեսավարողների, լրատվամիջոցների և սպառողների ոլորտային տեղեկացվածության ու մասնագիտական մակարդակը և ներդնել ծրագրեր երիտասարդության բիզնես-նախաձեռնությունների համար • Օգտագործել Սփյուռքի ներուժը՝ տեխնոլոգիական, տեխնիկական, կրթական հնարավորությունների զարգացման համար **Բարձրացնել դոնորների հետ համակարգված աշխատանքի արդյունավետությունը** • Դոնորների հետ պաշտոնական և ոչ պաշտոնական հանդիպումների միջոցով ապահովել գյուղատնտեսական ոլորտի առաջնահերթությունների մասին միջազգային գործընկերների արդյունավետ տեղեկացվածությունը • ՈՒժեղացնել գյուղատնտեսական ոլորտի հարթակում դոնորների հետ համակարգված աշխատանքի իրականացման կարողությունները և դրա ինտեգրումը պետական կարգավորման համակարգում

	Մշակել գյուղացիական տնտեսավարողների սեգմենտացիայի շրջանակը և հստակեցնել գյուղացիական տնտեսավարողների կարգավիճակը • Սահմանել գյուղացիական տնտեսավարողների կարգավիճակը, այսինքն՝ յուրաքանչյուր կատեգորիայի պարտականությունը և շահը
6. ԱՋԱԿՑԵԼ ԳՅՈՒՂԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԻ ԿԱՅՈՒՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆԸ	**Մշակել գյուղական ձեռներեցության զարգացման խթանմանն ուղղված չափանիշներ** • Իրականացնել համապատասխան հետազոտություններ և մշակել ռազմավարություն ու օրենսդրություն՝ ուղղված գյուղական համայնքներում տնտեսությունների դիվերսիֆիկացմանը • Տրամադրել դիվերսիֆիկացման գործողություններին ուղղված ներդրումային աջակցություն ինչպես գյուղատնտեսական, այնպես էլ ոչ գյուղատնտեսական գործունեության դեպքում • Գյուղական համայնքներում խթանել ագրոտուրիզմի զարգացումն ըստ համայնքի մշակութային առանձնահատկությունների **Զարգացնել գյուղական համայնքների գյուղատնտեսական ենթակառուցվածքները** • Զարգացնել առաջնային գյուղատնտեսական ենթակառուցվածքները **Կիրառել գյուղատնտեսական լավագույն փորձը, պահպանել կենսաբազմազանությունը և իրականացնել շրջակա միջավայրի կայուն զարգացման ծրագրեր** • Մշակել և գյուղացիական տնտեսավարողների, խորհրդատուների և քաղաքականություն մշակողների շրջանում իրականանցել գյուղատնտեսական լավագույն փորձի կիրառման վերաբերյալ իրազեկման տարբեր ծրագրեր • Համակարգել գործողությունները ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարության հետ **Զարգացնել համայնքային կարողությունները՝ տեղական մակարդակով ռազմավարությունների իրականացման համար** • Մշակել համայնքների գործողությունների ծրագրեր • Աջակցել գյուղացիական տնտեսությունների և գյուղական համայնքների զարգացմանն ուղղված տեղական նախաձեռնություններին
7. ԽԹԱՆԵԼ ԹՎԱՅԻՆ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ՆՈՐԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ	**Ներդրումներ կատարել ազգային թվային գյուղատնտեսության հարթակների ստեղծման ու թվայնացման նախաձեռնություններում** • Մշակել թվային գյուղատնտեսության ռազմավարություն և գործողությունների պլան • Իրականացնել ներդրումներ թվային գյուղատնտեսության այնպիսի հարթակների փուլային նախագծման և ներդրման ուղղությամբ, ինչպիսիք են գյուղացիական տնտեսությունների, հողի, կենդանիների և ոռոգման ռեգիստրները, վերահսկողական և հետագծային հսկողության հարթակը, չմշակվող հողատեսքերի վաճառքի հարթակը, պլանավորմանն ու մոնիտորինգին ուղղված թվային դիտակայանը, ցանքատարածությունների քարտեզագրումը և բերքի կանխատեսումը, • Իրականացնել իրագործելիության ուսումնասիրություն՝ թվային ներդրումներն ու նախաձեռնություններն ըստ առաջնահերթության սահմանելու նպատակով. օրինակ՝ գնահատել գյուղատնտեսական վճարումների թվայնացման իրատեսությունը՝ սկսած Կառավարություն-անհատ վճարումներից (օրինակ՝ ազգային գյուղացիական տնտեսավարողի առցանց դրամապանակ), որը կարող է հիմք հանդիսանալ ապագա թվային վճարումների ներդրման համար (օրինակ՝ գյուղացիական տնտեսավարող-բիզնես, ապահովագրություն, վարկի վճարում) • Իրականացնել ներդրումներ նոր քաղաքականության մշակման ուղղությամբ՝ անվտանգ և պաշտպանված թվային գյուղատնտեսության երաշխավորման նպատակով (օրինակ՝ գյուղատնտեսական տվյալների անձեռնմխելիության ապահովմանն ուղղված նոր օրենսգրքի մշակում) **Խթանել առավել համապարփակ (ոչ թվային) գյուղատնտեսական, տեխնոլոգիական նորարարությունն ու զարգացումը** • Մշակել գյուղատնտեսական նորարարության ճանապարհային քարտեզ և գործողությունների պլան՝ ըստ առաջնահերթությունների (թվայինից բացի), որը կնպաստի ազգային գյուղատնտեսական ռազմավարության իրականացմանը • Խթանել գյուղատնտեսական նորարարությանն ուղղված նախաձեռնություններն ու ծրագրերը տարաբնույթ քաղաքականության և գործիքակազմի միջոցով, օրինակ՝ ապագայի ջերմատներ, կարկտապաշտպան համակարգեր, բիոտեխնիկական, բերքահավաքին հաջորդող և արտադրական գործընթացների ավտոմատացման նորարարություններ (օրինակ՝ նորարարության խթանում ոռոգման, հողատարածքի նախապատրաստման, ցանքի, պահեստավորման, փաթեթավորման ոլորտներում), ժամանակակից գյուղատնտեսական «դիագնոստիկ» տեխնոլոգիաներ **Թվայնացնել Կառավարության գյուղատնտեսական համակարգերը և զարգացնել նախարարության թվային կարողությունները** • Նախարարության կառուցվածքում կազմավորել և զարգացնել «Թվային գյուղատնտեսության և նորամուծությունների» վարչություն

	• Զարգացնել նախարարության ՏՏ և տվյալների վերլուծությանն ուղղված կարողությունները՝ կանոնակարգելու ընթացիկ, ինչպես նաև ապագայում սպասվող տվյալների բազաների ակտիվները (գյուղացիական տնտեսությունների, ոռոգման, անասնագլխաքանակի ռեգիստրները, հողամասերի նույնականացման աշխատանքները, վճարները, վերահսկողությունը և այլն) • Թվայնացնել այն կառավարչական կառույցները, որոնք անմիջականորեն կապված են գյուղատնտեսության հետ • Թվայնացնել գյուղատնտեսական վիճակագրությունը՝ նախապես համակարգելով ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի հետ (օրինակ՝ բաց գյուղատնտեսական տվյալների աղբյուրների թվայնացում և հավաքագրում մեկ միասնական հարթակում, նոր թվային տվյալների արտահանման գործընթացների ներդրում՝ ուղղված առավել իրական ժամանակով տվյալների ստացմանը, Կառավարության և հանրության համար տվյալների հասանելիության բարձրացում) • Հիմնել թվային գյուղատնտեսությանն ուղղված համագործակցություն ազգային և ԵՄ/ԵԱՏՄ հետազոտական նախագծերի և ծրագրերի (օրինակ՝ ԵՄ Կոպեռնիկում ծրագիրը), ինչպես նաև այլ համապատասխան մարմինների հետ (օրինակ՝ ՀՄ գյուղատնտեսական դիտարան) • ՈՒսումնասիրել ազգային ագրոնոմիական համակարգի թվայնացման հնարավորությունները (օրինակ՝ հողի փորձաքննության և դաշտի փորձարկման ենթակառուցվածքների թվայնացում և նորացում) **Զարգացնել թվային գյուղատնտեսությանն ու նորարարությանն ուղղված ագրարային և կրթական համակարգի կարողությունները** • Մեկնարկել նախաձեռնություններ, որոնք միտված են գյուղատնտեսական տեխնոլոգիաների վերաբերյալ իրազեկման մակարդակի բարձրացմանը (օրինակ՝ գիտաժողովներ, ազգային գյուղատնտեսական ակադեմիական կառույցների հետ համատեղ տեխնոլոգիական խթանման ծրագրեր, գյուղացիական տնտեսավարողների կրթության/վերապատրաստման ծրագրեր) • Ամրապնդել հետազոտական ինստիտուտների, ակադեմիական կառույցների, գյուղատնտեսական արտադրողների և տեղական տեխնոլոգիական/ՏՏ համայնքի միջև առկա կապերը՝ գյուղատնտեսական արտադրությունում խթանելու նորարարական լուծումները • Գյուղատնտեսական վերապատրաստման դասընթացներին/ուսումնական պլաններին ավելացնել նոր ուղղություններ ժամանակակից գյուղատնտեսական տեխնոլոգիաների և թվային նորարարության վերաբերյալ • Աջակցել նորարարական առցանց ուսուցման հարթակների զարգացմանը՝ գյուղաբնակ երիտասարդներին ներգրավելու նպատակով (օրինակ՝ գյուղատնտեսության վերաբերյալ առցանց մասնագիտական ծրագրերի ստեղծում)

Ռիսկերի գնահատում և մեղմում

	Ռիսկ	Տեսակ	Ազդեցություն	Հավանականություն	Կառավարման/մեղմացման չափորոշիչներ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՌԻՍԿԵՐ					
Ք1	Շուկայի որոշակի մասի կորուստ՝ ըստ քաղաքական դրդապատճառների	Քաղաքական	Բարձր	Միջին	Արտաքին շուկայի դիվերսիֆիկացում
Ք2	Կառավարությունում գործող ոչ բոլոր քաղաքականություն մշակողներն են բարեփոխումների ջատագով, ինչը շփոթեցնող ազդանշան է մասնավոր հատվածի համար	Քաղաքական	Միջին	Միջին	Անկախ փորձագիտական խմբի ստեղծում, որը կզբաղվի գյուղատնտեսական քաղաքականության, ինչպես նաև այլ բարփոխումների մոնիտորինգով
ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՌԻՍԿԵՐ					
ՇՄ1	Եղանակային պայմանների փոփոխություն և անսովոր շատ անբարենպաստ բանակլիմայական պատահարներով տարիներ	Շրջակա միջավայր	Բարձր	Բարձր	Մշտապես տեղեկացված լինելու հնարավորություն, ինչպես նաև ռիսկերի կառավարման ռազմավարության և գործիքների ստեղծում, որոնք կնպաստեն գյուղացիական տնտեսավարողների առավել հարմարեցմանը եղանակային պայմանների փոփոխությանը
ՇՄ2	Սննդամթերքի արտադրության ոլորտում գլոբալացման հետևանքով կենդանիների և բույսերի՝ տարբեր հիվանդություններով վարակման հավանականության բարձրացում	Շրջակա միջավայր	Բարձր	Միջին	Սննդամթերքի անվտանգության ռիսկերի վերլուծության ուղղությամբ կարողությունների շարունակական զարգացում, հաղթահարման ռազմավարության մշակում, փոխհատուցման կառուցակարգերի և այլ մեղմացուցիչ չափանիշների ներդրում
ԳՈՐԾԱՌՆԱԿԱՆ ՌԻՍԿԵՐ					
Գ1	Արտադրության տատանումներ, որը բնորոշ է գյուղատնտեսական արտադրությանը, ինչի արդյունքում առաջանում են շուկայի և գնային տատանումներ	Շուկա	Միջին	Բարձր	Շուկայի վերաբերյալ տեղեկատվության տրամադրում և առավել լայն զանգվածներին կրթելու քաղաքականության իրականացում: Շուկայի ռիսկերի կառավարման ռազմավարության ստեղծում, անհրաժեշտության դեպքում՝ գնահատման չափանիշների ներդրում
Գ2	Մասնավոր հատվածում անհրաժեշտ բարձրորակ աշխատուժի և ձեռնարկատիրական ունակությունների սղություն, ինչը խոչընդոտում է ռազմավարության արդյունավետ իրականացմանը	Մարդկային	Բարձր	Միջին	Բարձրորակ կրթական և զբաղվածության ապահովման ռազմավարություն, աշխատավարձի մրցակցային և փոխհատուցման համակարգ: Չափանիշների հարմարեցում մասնավոր հաստվածի կարողություններին
Գ3	Քաղաքականության մակարդակում ռազմավարության	Մարդկային	Միջին	Բարձր	Մարդկային ռեսուրսների կարողությունների զարգացում,

	իրականացման համար արդյունավետ և բարձրագույն կրթությամբ մարդկային ռեսուրսների սղություն				միաժամանակ նոր ռեսուրսների ներգրավում: Նախարարության անձնակազմի մշտական վերապատրաստումների կազմակերպում
Գ4	Մասնավոր հատվածի՝ փոփոխվելու և առաջընթացի պատրաստակամություն՝ դադարեցնելով անընդհատ հնի կրկնությունը	Մարդկային	Բարձր	Բարձր	Տարբեր չափորոշիչների, գործողությունների և արդյունավետ հաղորդակցման միջոցով մասնավոր հատվածի ուղղորդում դեպի նպատակաուղղված փոփոխությունների իրականացում: Լավագույն փորձի հանրայնացում
Գ5	Առաջատար մատակարարների և գնորդների՝ Հայաստան մուտք գործելու հետաքրքրվածության բացակայություն՝ ելնելով շուկայի փոքր ծավալներից	Շուկա	Միջին	Բարձր	Վերջիններիս Հայաստանում առկա հնարավորությունների վերաբերյալ համապարփակ տեղեկատվության տրամադրում, անհրաժեշտության դեպքում նաև արտոնությունների տրամադրում: ԵԱՏՄ և ԵՄ շուկաներում ընդլայնման թիրախավորում
Գ6	Տարբեր շուկաներում գործող զանազան չափանիշների առկայություն, որոնց ուղղությամբ դիվերսիֆիկացման պահանջին մասնավոր հատվածը ցանկություն չի հայտնում	Շուկա	Միջին	Բարձր	Շուկայի հասանելիությանն ուղղված չափանիշների վերաբերյալ տեղեկատվության տրամադրում, տեղական շուկաների չափանիշների բարձրացում և այլն
Գ7	Ստանդարտացման, սերտիֆիկացման պահանջների խստացում, որոնց գյուղացիական տնտեսավարողների զգալի մասը չի կարող կամ պատրաստ չէ հետևել	Շուկա	Միջին	Բարձր	Ստանդարտների աստիճանական իրականացում, լավ հաղորդակցման ռազմավարություն և արտադրողների կրթություն՝ ուղղված ստանդարտների իրականացմանը
ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՌԻՍԿԵՐ					
Ֆ1	Ֆինանսական և դրամավարկային ճգնաժամեր Հայաստանում, Ռուսաստանում, տարածաշրջանում և աշխարհում	Ֆինանսական	Բարձր	Միջին	Համապատասխան կառավարման ռազմավարությունների միջոցով ուսումնասիրում, ժամանակին կանխատեսում և արագ արձագանքում
Ֆ2	Պետական բյուջեից գյուղատնտեսությանը հատկացվող ֆինանսավորման սղություն	Ֆինանսական	Բարձր	Բարձր	Նոր ֆինանսական ռեսուրսներ հայթայթելու ուղղությամբ չափանիշների և ռազմավարությունների զարգացում
Ֆ3	Ժամկետանց վարկերի բարձր մասնաբաժին և ֆինանսական հաստատությունների կողմից գյուղատնտեսական ոլորտի վարկավորման հետաքրքրվածության նվազում	Ֆինանսական	Ցածր	Ցածր	Ֆինանսական հաստատությունների հետ համատեղ բերված խնդիրների լուծմանն ուղղված ռազմավարության մշակում
Ֆ4	Արտարժութային ռիսկեր	Ֆինանսական	Բարձր	Միջին	Հատուկ հեջավորման կառուցակարգերի մշակում և իրականացում

ՀԱՇՎԵՏՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, ՄՈՆԻՏՈՐԻՆԳ ԵՎ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ

Ռազմավարության մոնիտորինգ

Ռազմավարական մոնիտորինգի իրականացումը կանոնավոր և շարունակական բնույթ է կրում, որն իր մեջ ներառում է կառավարման և որոշումների կայացման նպատակով տեղեկատվության վերլուծություն և օգտագործում, որպեսզի հնարավոր լինի՝

- ապահովել ռազմավարական նպատակների իրականացման գործընթացի անընդհատությունը և ճշգրտումների կատարման հաճախակիությունը,
- աջակցել կանոնավոր հաշվետվողականության մեխանիզմների աշխատանքներին,
- ապահովել հետադարձ կապը ռազմավարության իրականացման սկզբից մինչև ռազմավարության հետագա մշակումն ու զարգացումը:

Ներքին մոնիտորինգը ռազմավարության իրականացման ամենօրյա կառավարման բաղկացուցիչ մասը պետք է կազմի: Նախարարությունը պարբերաբար վերահսկելու և զեկուցելու է հետևյալ հիմնական հարցերի վերաբերյալ.

- Ի՞նչ միջոցառումներ են իրականացվում, և ի՞նչ առաջընթաց է գրանցվել:
- Ի՞նչպես են օգտագործվում միջոցները ռազմավարության իրականացման ընթացքում:
- Ինչքանո՞վ են արդյունքները համապատասխանում ռազմավարական նպատակների իրագործմանը:
- Ի՞նչ փոփոխություններ են տեղի ունենում շրջակա միջավայրում:
- Արդյո՞ք իրականացված կանխատեսումները կամ ենթադրությունները համապատասխանում են իրականությանը:

Անհրաժեշտ է տրամադրել այնպիսի տեղեկատվություն, որի միջոցով հնարավոր լինի հայտնաբերել և լուծել ռազմավարության իրականացման խնդիրները, գնահատել առաջընթացը: Վերջինս Նախարարությանը հնարավորություն կտա հասկանալ՝ արդյոք արդյունքները համապատասխանում են նպատակներին, և հետազոտել ռազմավարական միջավայրի փոփոխությունները՝ հաշվի առնելով հիմնական շահագրգիռ կողմերի՝ այլ ոլորտներին առնչվող ռազմավարությունները և քաղաքականությունները: Եթե առաջընթաց չգրանցվի, կձեռնարկվեն իրավիճակը կարգավորող համապատասխան գործողություններ: Ներքին մոնիտորինգի արդյունքների հիման վրա Նախարարությունը կիսամյակային կտրվածքով հաշվետվություն կներկայացնի Կառավարությանը կամ վարչապետի գրասենյակ:

Արտաքին մոնիտորինգը պետք է խորհրդատվական դեր կատարի և միտված լինի ռազմավարության իրականացման բարելավմանը՝ արդյունավետ կերպով և ժամանակին նպատակներին հասնելու համար: Արտաքին մոնիտորինգի մասնագետը պետք է կանոնավոր կերպով (տարեկան կտրվածքով) գնահատի գործընթացը՝ հաշվի առնելով տարբեր շահագրգիռ կողմերի միջամտությունը և ռազմավարական միջավայրի ազդեցությունը:

Քաղաքականության արդյունքների գնահատման աղյուսակը կլինի ռազմավարական մոնիտորինգի և հետևողական հաշվետվողականության հիմքը: Քաղաքականության արդյունքների գնահատման աղյուսակի հիմնական ուղենիշները ռազմավարության առաքելությունն ու տեսլականն են. դա հիմնական խնդրի լուծումն է, որին ռազմավարությունը նպատակադրվել է հասնել իրականացման գործընթացի ավարտին:

Ռազմավարության մշակման փուլում որոշվել են իրականացվելիք գործողությունները, իսկ դրանց ժամանակացույցերը և ծրագրերը պետք է պարբերաբար թարմացվեն ու մշակվեն:

Արտաքին մոնիտորինգը պետք է բավարարի հետևյալ պահանջները.

Համապատասխանություն	Ռազմավարական նպատակները պետք է համապատասխանեն այն խնդիրներին, որոնք անհրաժեշտ է լուծել, ինչպես նաև այն ֆիզիկական և քաղաքական միջավայրին, որտեղ իրականացվում է ռազմավարությունը:
Օպտիմալ կառավարում	Կատարվող ծախսերի, ժամանակի օգտագործման և կառավարման արդյունավետություն, որի շնորհիվ իրականացվող գործողությունները վերածվում են տեսանելի արդյունքների և իրագործված նպատակների:
Արդյունավետություն	Ռազմավարական նպատակներին հասնելուն միտված արդյունքների գնահատում: Նաև գնահատել՝ ինչպես են իրականացված կանխատեսումներն ազդել ծրագրի արդյունքի վրա:
Ազդեցություն	Ռազմավարության ազդեցությունը դրա ավելի լայն միջավայրի վրա և ավելի մեծ նպատակներին հասնելու ուղղությամբ. վերջիններս ընդգրկված են ռազմավարության տեսլականի և առաքելության մեջ:
Կայունություն	Ըստ ռազմավարության՝ գործընթացի շարունակությունն օգտակար արդյունքների կարող է հանգեցնել: Կայունությունը հիմնավորվում է ռազմավարության մշակմամբ և շարունակվում է իրականացման ողջ ընթացքում:

Ռազմավարության գնահատում

Ռազմավարության գնահատումը դեռևս շարունակվող կամ ավարտված ռազմավարության, դրա՝ ռազմավարական մաս համարվող քաղաքականության կամ ծրագրերի, դրանց նախագծման, իրականացման և արդյունքների կանոնավոր գնահատումն է: Ռազմավարության գնահատումը կատարվում է նպատակների համապատասխանությունն ու իրականացումը, զարգացման արդյունավետությունը, ազդեցությունն ու կայունությունը որոշելու համար: Այն պետք է հավաստի և օգտակար տեղեկատվություն տրամադրի, ինչը թույլ կտա կիրառել ձեռք բերված գիտելիքները և շահառուների, և դոնորների որոշումների կայացման գործընթացներում:

Գնահատումը պետք է իրականացվի՝

- Ռազմավարության կատարման ընթացքում. եռամյա կտրվածքով/ցիկլով, գնահատումները հիմնականում իրականացվում են միջանկյալ կտրվածքով (միջնաժամկետ գնահատում), որպեսզի հնարավոր լինի գնահատել առաջընթացը և առաջարկություններ ներկայացնել ռազմավարության նախագծի վերաբերյալ՝ վերջինիս իրականացման մնացյալ ժամանակահատվածի համար:

- Ռազմավարության իրականացման ավարտին (ավարտական կամ ռազմավարության ավարտի գնահատում). նշել օգտագործված ռեսուրսները, գրանցված արդյունքներն ու իրագործված նպատակները, և թե ինչքանով են դրանք նպաստել տեսլականի ու առաքելության իրականացմանը:
- Ռազմավարության ավարտից 5 տարի անց (արդյունքների վրա հիմնված գնահատում). հիմնական շեշտը դնել ռազմավարության ազդեցության և կայունության վրա:

Ռազմավարության գնահատումը պետք է իրականացվի ըստ հետևյալ չափանիշների.

Համապատասխանություն

Գնահատել ռազմավարական նպատակների համապատասխանությունը առաջադրված խնդիրներին, ինչպես նաև այն ֆիզիկական և քաղաքական միջավայրին, որտեղ իրականացվում է ռազմավարությունը, այդ թվում՝ ռազմավարության մշակման և ձևավորման որակի գնահատմանը:

Օգտակարություն

Գնահատել ներդրված ռեսուրսների արդյունավետությունը: Պարզել՝ արդյոք միջոցները վերածվել են արդյունքների՝ որակի, քանակի, ժամանակի և ստացված արդյունքների որակի առումով: Վերջինս պահանջում է համեմատություն կատարել նույն արդյունքին հասնելու այլընտրանքային մոտեցումների միջև՝ պարզելու համար ընտրված գործընթացի արդյունավետությունը:

Արդյունավետություն

Գնահատել ռազմավարական նպատակներին միտված արդյունքները, ինչպես նաև իրականացված կանխատեսումների ազդեցությունը ծրագրի արդյունքի վրա:

Ազդեցություն

Գնահատել ռազմավարության և դրա տարբեր մասերի (քաղաքականություն և ծրագրեր) ազդեցությունը ավելի լայն միջավայրի վրա, ավելի մեծ նպատակների հասնելու և ընդհանուր ռազմավարության նպատակների իրականացման ուղղությամբ, օրինակ՝ Երկրի զարգացման ռազմավարություն և ավելի բարձր մակարդակի այլ փաստաթղթեր:

Կայունություն

Գնահատել ռազմավարության միջոցով տեսանելի արդյունքեր գրանցելու հավանականությունը՝ մասնավորապես շեշտը դնելով շահառուների սեփականության, ինչպես նաև քաղաքականության աջակցման, տնտեսական և ֆինանսական գործոնների, սոցիալ-մշակութային իրողությունների և այլ վիճելի հարցերի վրա (գենդերային հավասարություն, համապատասխան տեխնոլոգիաների կիրառում, բնապահպանական ասպեկտներ, նաև ինստիտուցիոնալ և կառավարման կարողություններ):

SWOT ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

ՈՒԺԵՂ կողմեր	Թույլ կողմեր
Գյուղատնտեսություն և պարեն • Բնական ռեսուրսներ (բերրի հողեր, արոտավայրեր և խոտհարքներ, մաքուր ջուր, օդ և այլն) • Կլիմայական գոտիների և հողատեսքերի բազմազանություն • Տարբեր արտաքին շուկաներ մուտք գործելու համեմատական առավելություններ • Գին-որակ հարաբերակցության մեջ տարածաշրջանի երկրների համեմատ գյուղական բնակավայրերում աշխատուժի համեմատական մրցակցային առավելություն • Վարկային գործիքների հասանելիություն **Սոցիալ-տնտեսական վիճակ և գյուղական բնակավայրեր** • Բարձրորակ աշխատուժ • Հյուրընկալություն, պատմամշակութային ժառանգություն • Գյուղական բնակավայրերում տնտեսական նախաձեռնություններ • Կոռուպցիայի՝ համեմատաբար ցածր մակարդակ **Կլիմա և շրջակա միջավայր** • Հարուստ և բազմազան բնական ռեսուրսներ • Պահպանվող ագրո- և կենսաբազմազանություն	**Գյուղատնտեսություն և պարեն** • Աշխարհագրական դիրք • Արտաքին շուկաների դիվերսիֆիկացման ցածր մակարդակ • Մատակարարման լոգիստիկ հանգույցները սահմանափակող թույլ զարգացած գյուղական և գյուղատնտեսական ենթակառուցվածքներ • Գյուղատնտեսական նշանակության հողերի և գյուղացիական տնտեսությունների փոքր չափեր • Հողերի նպատակային օգտագործման ցածր մակարդակ • Որակյալ մասնագիտական խորհրդատվության և շուկայի վերաբերյալ տեղեկատվության պակաս • Նոր տեխնոլոգիաների մատչելիության և դրանց վերաբերյալ գիտելիքների ու տեղեկատվության պակաս • Ոռոգման սահմանափակ հնարավորություններ • Շուկայի փոքր ծավալների պատճառով որակյալ հումքի և արտադրական ռեսուրսների սահմանափակ մատչելիություն և թույլ զարգացման հսկողական համակարգեր • Պահպանման և պահեստավորման, հետբերքահավաքային ենթակառուցվածքների սահմանափակ մատչելիություն, որակյալ և երկարաժամկետ պահպանման պայմանների բացակայություն **Սոցիալ-տնտեսական վիճակ և գյուղական բնակավայրեր** • Գյուղական բնակավայրերում ժողովրդագրական վիճակի վատթարացում, երիտասարդների միգրացիա • Գյուղական բնակչության կողմից ներդրումների կատարման սահմանափակ հնարավորություններ • Գյուղական բնակավայրերում ոչ գյուղատնտեսական աշխատատեղերի և տնտեսական գործունեության այլ ձևերի զարգացման պակաս • Կրթական ցածր մակարդակ • ՈՒղղահայաց և հորիզոնական կոոպերացիայի ցածր մակարդակ • Գյուղատնտեսական գործունեության և կոոպերացիայի համար ոչ բարենպաստ հարկային քաղաքականություն և վարչարարություն **Կլիմա և շրջակա միջավայր** • Բնական աղետներ • Գյուղացիական տնտեսավարողների շրջանում ժամանակակից տեխնոլոգիաների, կլիմայի փոփոխության և բնական աղետների դեմ պայքարի միջոցների, ինչպես նաև կենսաբազմազանության պահպանության վերաբերյալ տեղեկացվածության ցածր մակարդակ • Բնական ռեսուրսների օգտագործման ցածր արդյունավետություն
Հնարավորություններ	**Վտանգներ**
Գյուղատնտեսություն և պարեն • Պետական բյուջեից ոլորտի աջակցության	**Գյուղատնտեսություն և պարեն** • Գյուղական բնակավայրերում բնակչության թվի

քաղաքականության վերանայում և բարելավում • Կարճ ժամկետում գյուղացիական տնտեսավարողների գիտելիքների հաղորդման և նոր տեխնոլոգիաների ներդրման նպատակով նոր ներդրումների իրականացում • Ներմուծման փոխարինման ներուժ ունեցող ապրանքատեսակների հումքի և արտադրական ռեսուրսների մատակարարման պայմանների, ժամկետների բարելավման հնարավորություն • Բազմագոտի կլիմայական պայմանների օգտագործման շնորհիվ արտաքին շուկաների թիրախային սեգմենտների համար բարձրորակ և տվյալ սեզոնին բարձր գին ունեցող գյուղատնտեսական մթերքի արտադրության և շուկայահանման հնարավորություններ • Բարձրարժեք գյուղատնտեսական ապրանքների արտադրության համար անհրաժեշտ արտադրական ռեսուրսների մատչելիության բարելավման հնարավորություններ **Սոցիալ-տնտեսական վիճակ և գյուղական բնակավայրեր** • Գյուղական բնակավայրերի գրավչության բարձրացում • Գյուղաբնակների համար մատչելի երկարաժամկետ կրթական ծրագրերի ապահովում • Միջազգային դոնոր կազմակերպությունների օժանդակությամբ գյուղական բնակավայրերի սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագրերի իրականացում **Կլիմա և շրջակա միջավայր** • Բիո-օրգանական ապրանքների և էկո-տուրիզմի զարգացման հնարավորություններ • Վերականգնվող էներգիայի և էներգախնայողության ժամանակակից տեխնոլոգիաների կիրառության հնարավորություններ • Անտառային ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործման խթանում	կտրուկ անկում, գյուղատնտեսական չօգտագործվող հողերի ավելացում • Հիվանդություններ և համաճարակներ • ՌԴ շուկայում արագ զարգացող մրցակիցների առկայություն, ինչը նվազեցնում է արտահանման հնարավորությունները • Գյուղատնտեսական բարեփոխումների դանդաղ ընթացք • Սննդի անվտանգության կամ քաղաքական դրդապատճառներով գոյություն ունեցող արտաքին շուկաների կորուստ **Սոցիալ-տնտեսական վիճակ և գյուղական բնակավայրեր** • Աղքատության և գործազրկության աճ • Բարձրորակ և երիտասարդ աշխատուժի նվազում գյուղական բնակավայրերում • Ազգային ավանդույթների և մշակութային ինքնության կորուստ • Գյուղական բնակավայրերում կրթօջախների և կրթության որակի անհամապատասխանություն աշխատաշուկայում առկա պահանջներին **Կլիմա և շրջակա միջավայր** • Բնական ռեսուրսների վատնում, հողերի դեգրադացիա • Կլիմայական փոփոխություններ և հաճախակիացող բնական աղետներ